ВІСНИК науки та освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE) № 5(47) 2026
Bulletin of Science and Education

УДК 376.1: 81'342

https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5(47)-5043-5052

Суховієнко Наталія Анатоліївна кандидат педагогічних наук, логопед вищої категорії, сурдопедагог, сертифікований гештальт-психотерапевт, викладач кафедри початкової і спеціальної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси. https://orcid.org/0000-0002-0528-9494

Литвин Інна Миколаївна кандидат педагогічних наук, логопед, старший викладач кафедри початкової і спеціальної освіти, Черкаський національний університетімені Богдана Хмельницького, м. Черкаси. https://orcid.org/0000-0002-8946-1449

Пиляєва Наталія Сергіївна викладач кафедри логопедії та інноваційних технологій, факультет управління, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, https://orcid.org/0000-0003-4154-2095

СТРУКТУРА ТА МЕХАНІЗМИ ПРОСОДИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ

Анотація. У статті досліджуються структурно-функціональні характеристики просодичної організації мовлення у дітей дошкільного віку з діагнозом дизартрія. Дизартрія – це неврологічний розлад мовлення, спричинений ураженням центральної або периферійної нервової системи, що призводить до порушення м'язового контролю мовленнєвого апарату. Просодія – супрасегментний рівень мовлення, що охоплює інтонацію, мелодійний контур, темп, ритм, паузацію та наголос, – відіграє ключову роль у комунікативній та експресивній функціях мови. У дітей із дизартрією просодичні компоненти належать до найстійкіше порушених аспектів вербальної комунікації, проте порівняно з артикуляційними дефектами вони залишаються менш дослідженими.

У цій роботі систематизовано сучасні теоретичні та емпіричні дані щодо структури просодичних порушень у дітей дошкільного віку з різними формами дизартрії, зокрема зі стертою (мінімальною) формою, яка є найпоширенішою в цій віковій групі. У статті описано нейромоторні механізми, що лежать в основі просодичних розладів: порушення мовленнєвого дихання, фонації, резонансу та артикуляції – усі вони зумовлюють зміни мелодико-ритмічного оформлення мовлення. Аналіз

наукової літератури свідчить про те, що діти з дизартрією, як правило, демонструють монотонне мовлення, знижену варіативність висоти та гучності голосу, порушену темпо-ритмічну організацію, неадекватне використання пауз і труднощі з постановкою логічного наголосу. Ці особливості суттєво знижують розбірливість мовлення та його комунікативну ефективність.

У статті також окреслено напрями корекційно-логопедичної роботи, спрямованої на формування просодичних компонентів мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією, з акцентом на інтеграцію логоритміки, дихальних вправ та інтонаційних методик.

Окреслено перспективи подальших досліджень у вигляді розробки та апробації методик корекційно-логопедичної роботи з формування просодичних компонентів мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією, зокрема на основі інтегрованого застосування логоритміки, дихальних вправ та інтонаційного тренінгу.

Ключові слова: дизартрія; просодія; інтонація; мелодика мовлення; дошкільний вік; логопедична корекція; мовленнєві порушення; просодичні компоненти.

Nataliia Sukhoviienko Anatoliivna PhD (Pedagogical Sciences), speech therapist of the highest category, deaf educator, certified Gestalt psychotherapist, Lecturer, Department of Primary and Special Education, Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy, Cherkasy, https://orcid.org/0000-0002-0528-9494

Litvin Inna Mykolaivna PhD (Pedagogical Sciences), Speech Therapist, Senior Lecturer of the Department of Primary and Special Education, Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University, Cherkasy, https://orcid.org/0000-0002-8946-1449

Pylyayeva Natalya Sergiivna Lecturer of the Department of Speech Therapist and Innovative Technologies, Faculty of Management, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, https://orcid.org/0000-0003-4154-2095

STRUCTURE AND MECHANISMS OF PROSODIC SPEECH ORGANIZATION IN PRESCHOOL CHILDREN WITH DYSARTHRIA

Abstract. The article examines the structural and functional characteristics of prosodic speech organization in preschool-aged children diagnosed with

dysarthria. Dysarthria is a neurological speech disorder caused by damage to the central or peripheral nervous system, resulting in impaired muscular control of the speech apparatus. Prosody – the suprasegmental level of speech encompassing intonation, melodic contour, tempo, rhythm, pausing, and stress – plays a critical role in the communicative and expressive functions of language. In children with dysarthria, prosodic components are among the most persistently affected aspects of verbal communication, yet they have received comparatively less research attention than articulatory deficits.

This study systematizes current theoretical and empirical data on the structure of prosodic disturbances in preschool children with various forms of dysarthria, including the erased (minimal) form that is most prevalent in this age group.

The article describes the neuromotor mechanisms underlying prosodic impairments: disruptions in respiratory support, phonation, resonance, and articulation all contribute to altered melodic and rhythmic patterns of speech. The analysis of scientific literature demonstrates that children with dysarthria typically exhibit monotone speech, reduced variability of pitch and loudness, disturbed tempo-rhythmic organization, inadequate pausing strategies, and difficulties with placement of logical stress.

These features significantly hinder intelligibility and communicative effectiveness. The article also outlines directions for corrective speech therapy work aimed at forming prosodic speech components in preschool children with dysarthria, with emphasis on the integration of logorhythmics, breathing exercises, and intonation-based techniques.

Prospects for further research are outlined in the form of development and testing of methods of correctional and speech therapy work on the formation of prosodic components of speech in preschool children with dysarthria, in particular, based on the integrated use of logorhythmics, breathing exercises, and intonation training.

Keywords: dysarthria; prosody; intonation; speech melody; preschool age; speech therapy correction; speech disorders; prosodic components.

Постановка проблеми. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку є одним із ключових показників їхньої готовності до навчання, соціальної інтеграції та загального пізнавального розвитку. Серед мовленнєвих порушень особливе місце посідає дизартрія – розлад, зумовлений органічним ушкодженням нервової системи та що проявляється у комплексних порушеннях звуковимовної та просодичної сторін мовлення.

Просодична організація мовлення забезпечує його комунікативну повноцінність, виконуючи функції диференціації висловлювань за метою та

емоційним забарвленням. Попри очевидну значущість просодії для ефективного спілкування, ця сторона мовлення при дизартрії залишається недостатньо вивченою порівняно зі звуковимовними порушеннями. Дефіцити просодичного оформлення мовлення у дошкільників з дизартрією суттєво знижують якість їхньої комунікації та потребують систематичного корекційного втручання.

Актуальність дослідження визначається необхідністю поглибленого вивчення структури та механізмів просодичних порушень при дизартрії як теоретичного підґрунтя для розробки ефективних методик корекційно-логопедичної роботи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема дизартрії та її прояви в дошкільному віці висвітлюється у роботах багатьох вітчизняних учених. А. Голуб [2; 3] досліджує актуальні проблеми діагностики та корекції мовлення при різних формах дизартрії у дітей старшого дошкільного віку, акцентуючи увагу на необхідності диференційованого підходу до логопедичної роботи. Н. Диль-Костіна [4] розкриває особливості логопедичної роботи з усунення дизартричних порушень, підкреслюючи важливість комплексного впливу.

В. Кондратенко, Ю. Волошина [5] аналізують особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з дизартрією, висвітлюючи специфіку порушень у моторній, фонетичній та лексико-граматичній сферах. С. Конопляста [6] приділяє значну увагу розвитку сенсомоторного рівня мовленнєво-рухової організації у дітей зі стертою дизартрією, що є теоретичним підґрунтям для розуміння просодичних механізмів.

Питання диференційної діагностики дислалії та мінімальних проявів дизартрії досліджує Ю. Рібцун [7], розмежовуючи ці порушення за критерієм наявності неврологічної симптоматики. Л. Стахова та М. Чернякова [9] детально описують особливості формування просодичних компонентів мовлення у дітей зі стертою формою дизартрії, виділяючи порушення темпу, ритму та інтонаційної виразності як провідні дефекти.

Н. Руденко та Т. Перепечай [8] розглядають можливості корекції просодичної сторони мовлення у дітей з дизартрією засобами логоритміки, демонструючи ефективність інтегрованих підходів. В. Галущенко та Н. Покровецька [1] вивчають особливості розвитку інтонаційної сторони мовлення у дітей з дизартрією, констатуючи стійкий дефіцит інтонаційного диференціювання. Ю. Тубичко [10] та М. Шавкуненко [11] пропонують комплексні підходи до корекції мовленнєвих порушень при стертій дизартрії.

Незважаючи на значну кількість публікацій, питання системного аналізу структури та нейромоторних механізмів просодичних порушень при

дизартрії у дошкільному віці залишається відкритим і потребує подальшого вивчення.

Мета статті – розкрити структуру та механізми просодичної організації мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією на основі аналізу сучасних наукових джерел і систематизації теоретичних та практичних даних.

Виклад основного матеріалу. Просодія як лінгвістичне явище охоплює надсегментні характеристики мовлення, що не прив'язані до конкретних звуків, а поширюються на більші одиниці – склади, слова, фрази та висловлювання. До структурних компонентів просодії відносять: мелодику (зміни основного тону голосу), динаміку (інтенсивність звука), темп (швидкість вимовлення), ритм (чергування наголошених і ненаголошених складів), паузацію (розподіл пауз у мовленнєвому потоці) та тембр (якісне забарвлення голосу).

При дизартрії просодична система порушується внаслідок органічного ураження мозкових структур, відповідальних за регуляцію мовленнєво-рухових актів. Нейромоторні механізми просодичної організації мовлення забезпечуються злагодженою роботою кіркових, підкіркових та стовбурових структур мозку, а також системою периферичних черепно-мозкових нервів. Порушення будь-якої ланки цього складного механізму призводить до характерних змін просодичного оформлення мовлення.

Дихання є базовою фізіологічною функцією, що забезпечує енергетичну основу мовлення. У дітей з дизартрією спостерігається переважно ключичний або грудний тип дихання, недостатня тривалість мовленнєвого видиху, слабкий повітряний струмінь. Це зумовлює вкорочення фраз, нераціональний розподіл видиху, порушення темпо-ритмічної організації висловлювання. Фонаторні порушення проявляються у зміні якості голосу: він може бути тихим, хрипким, назалізованим або монотонним – залежно від форми дизартрії та локалізації ураження.

Аналіз наукової літератури свідчить, що у дошкільників з дизартрією найбільш стійкими є порушення мелодичного компоненту мовлення. В. Галущенко та Н. Покровецька констатують, що «логопедична робота при стертій формі дизартрії реалізується з урахуванням симптоматики розладів фонетичної сторони мови, характеру порушень звуковимови, рівня сформованості мовленнєвих та немовленнєвих функцій, зони найближчого розвитку, механізмів та структури мовленнєвого дефекту, індивідуальних особливостей дитини. Для дітей зі стертою дизартрією головним напрямом роботи стало формування та вдосконалення мовденнєвої моторики, нормалізація мовленнєвого дихання та просодичних компонентів мовлення, координація мовлення та рухів, розвиток загальної моторики» [1, С. 166-167].

Темпо-ритмічні порушення при дизартрії виявляються у вигляді прискореного або уповільненого темпу мовлення, порушення ритмічного малюнку слів (помилкового наголошення складів), аритмії та скандованості. Л. Стахова та М. Чернякова зазначають, що «формування просодичних компонентів мовлення бере свій початок від перших голосових проявів дитини і продовжує формуватися протягом дошкільного віку» [9, С. 158]

Паузація – ще один важливий просодичний параметр, який у дітей з дизартрією суттєво відрізняється від норми. Нераціональне розташування пауз не лише ускладнює сприймання мовлення слухачем, але й вказує на недостатність дихальної та моторної регуляції мовленнєвого процесу.

С. Конопляста підкреслює, що «однією з умов правильної організації процесу голосоутворення є вироблення опори дихання» [6, С. 47].

Особливу увагу привертає специфіка просодичних порушень при стертій (мінімальній) формі дизартрії, яка є найпоширенішою серед дітей старшого дошкільного віку.

За даними Ю. Рібцун, «при дизартрії облігатно спотворюється реалізація рухової програми внаслідок несформованості операцій зовнішнього оформлення висловлювань: голосових, темпо-ритмічних, артикуляційно-фонетичних і просодичних порушень, ступінь яких обумовлений характером і ступенем ураження ЦНС» [7, С. 227].

А. Голуб наголошує, що «дослідження психомовленнєвих особливостей дітей старшого дошкільного віку з різними клінічними формами дизартрії з урахуванням актуального стану мовленнєвого та психічного розвитку, вікових показників, структури дефекту, етапів логопедичної корекції, створення науково обґрунтованої та експериментально підтвердженої методики спеціального диференційованого діагностично-корекційно-логопедичного впливу по подоланню різних форм дизартрії відповідає вимогам та завданням сучасної логопедії.

Масштабність та складність зазначеної проблеми обґрунтовує необхідність здійснення комплексного медико-психолого-педагогічного дослідження мовленнєвого та психічного розвитку дітей з дизартрією на якісно новому рівні, використовуючи диференційну діагностику та корекцію порушень мовлення у дітей старшого дошкільного віку з різними формами дизартрії» [2, С. 49].

Нижче наведено таблицю, що систематизує основні просодичні компоненти та характер їх порушень при дизартрії у дошкільників (таблиця 1).

Таблиця 1

Просодичні компоненти та їх порушення при дизартрії у дошкільників

Просодичний компонент	Нормативний прояв	Порушення при дизартрії
Мелодика (інтонація)	Варіативні зміни тону відповідно до комунікативної мети	Монотонність, нездатність до інтонаційного диференціювання
Темп	Помірний, адекватний змісту	Прискорений або уповільнений, нерівномірний
Ритм	Чітке чергування наголошених і ненаголошених складів	Аритмія, скандованість, помилки наголошення
Паузація	Доцільне членування на синтагми	Невмотивовані паузи, порушення синтагматичного членування
Динаміка (гучність)	Адекватне регулювання сили голосу	Тихий або незмінно гучний голос, відсутність динамічних змін
Тембр	Чисте, резонансне звучання	Хрипкість, назалізація, напруженість

Корекція просодичних порушень при дизартрії вимагає комплексного підходу, що враховує нейромоторні механізми їх виникнення. Н. Руденко та Т. Перепечай у своїх дослідженнх демонструють ефективність логоритміки як методу, що інтегрує мовленнєву діяльність із рухами під музичний супровід, тим самим впливаючи на темпо-ритмічну та мелодичну організацію мовлення [8].

М. Шавкуненко наголошує на необхідності включення дихальних вправ до системи логопедичних занять як фундаментальної умови корекції просодичних дефектів [11].

Ю. Тубичко пропонує комплексну програму корекції, що включає: розвиток мовленнєвого дихання, нормалізацію голосових функцій, формування темпо-ритмічних навичок, розвиток інтонаційної виразності та фонематичного сприймання [10]. Н. Диль-Костіна звертає увагу на важливості мімічних та артикуляційних вправ у контексті формування просодичного компоненту мовлення, оскільки артикуляційна моторика та мелодика мовлення є взаємопов'язаними механізмами [4].

Висновки дослідження і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дозволяє дійти таких висновків: просодична організація мовлення є складною багатокомпонентною системою, що охоплює мелодику, темп, ритм, паузацію, динаміку та тембр. При дизартрії ця система порушується внаслідок органічного ураження нервової системи, що зумовлює недостатність нейромоторної регуляції мовленнєво-рухових механізмів.

У дітей дошкільного віку з дизартрією спостерігається стійка недостатність усіх просодичних компонентів, серед яких провідне місце посідають порушення мелодичного оформлення (монотонність, нездатність до інтонаційного диференціювання), темпо-ритмічні дефекти та порушення голосових функцій. Ці порушення суттєво знижують комунікативну ефективність та розбірливість мовлення дітей.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та апробації методик корекційно-логопедичної роботи з формування просодичних компонентів мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією, зокрема на основі інтегрованого застосування логоритміки, дихальних вправ та інтонаційного тренінгу.

Література:

1. Галущенко В.І., Покровецька Н.І. Особливості розвитку інтонаційної сторони мовлення у дітей з дизартрією. *In: The 1st International scientific and practical conference "Modern research in science and education" (September 14-16, 2023) BoScience Publisher,* Chicago, USA. 2023. 397 p. p. 161.

2. Голуб А. В. Актуальні проблеми діагностики та корекції мовлення при різних формах дизартрії у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2016. Вип. 17. С. 46-49.

3. Голуб А.В. Сучасний стан дослідження усного мовлення дітей з дизартріями старшого дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 27. С. 48-52.

4. Диль-Костіна Н. Особливості логопедичної роботи з усунення дизартричних порушень. *Дефектологія.* 2007. № 2. С. 27-31.

5. Кондратенко В.О., Волошина Ю.А. Особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з дизартрією. *Логопедія.* 2013.

6. Конопляста С. Ю. Розвиток сенсомоторного рівня мовленнєво-рухової організації у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією. *Логопедія.* 2013. № 4. С. 43-49.

7. Рібцун Ю. В. До питання диференційної діагностики дислалії та мінімальних проявів дизартрії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр.* Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 21. С. 226-230.

8. Руденко Н., Перепечай Т. Особливості просодичної сторони мовлення у дітей з дизартрією та можливості її корекції засобами логоритміки. *Scientific Collection «InterConf».* 2024. (192). С. 62–66.

9. Стахова Л. Л., Чернякова М. А. Особливості формування просодичних компонентів мовлення у дітей дошкільного віку зі стертою формою дизартрії. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації.* 2016. С. 156-159.

10. Тубичко Ю. О. Комплексна корекція порушень мовленнєвого розвитку в дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії. *Актуальні питання корекційної освіти: зб. наук. праць.* 2014. № 2. С. 49-54.

11. Шавкуненко М.Д. Корекція дизартричних розладів у дітей. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти: зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди.* Харків: ХНПУ, 2020. С. 342-346.

References:

1. Halushchenko, V.I. & Pokrovetska, N.I. (2023). Osoblyvosti rozvytku intonatsiinoi storony movlennia u ditei z dyzartriieiu [Features of the development of the intonation side of speech in children with dysarthria]. Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference "Modern research in science and education" (September 14-16, 2023). BoScience Publisher, Chicago, USA. p. 161. [in Ukrainian].

2. Holub, A.V. (2016). Aktualni problemy diahnostyky ta korektsii movlennia pry riznykh formakh dyzartrii u ditei starshoho doshkilnoho viku [Current problems of diagnosis and correction of speech in various forms of dysarthria in older preschool children]. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova [Scientific Journal of M.P. Dragomanov NPU]. Vol. 17. pp. 46-49. [in Ukrainian].

3. Holub, A.V. (2014). Suchasnyi stan doslidzhennia usnoho movlennia ditei z dyzartriiamy starshoho doshkilnoho viku [The current state of research on oral speech of older preschoolers with dysarthria]. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia [Scientific Journal of M.P. Dragomanov NPU. Series 19]. Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova. No. 27. pp. 48-52. [in Ukrainian].

4. Dyl-Kostina, N. (2007). Osoblyvosti lohopedychnoi roboty z usunennia dyzartrychnykh porushen [Features of speech therapy work on elimination of dysarthric disorders]. Defektolohiia [Defectology]. No. 2. pp. 27-31. [in Ukrainian].

5. Kondratenko, V.O. & Voloshyna, Yu.A. (2013). Osoblyvosti movlennievoho rozvytku ditei doshkilnoho viku z dyzartriieiu [Features of speech development of preschool children with dysarthria]. Lohopediia [Logopedia]. [in Ukrainian].

6. Konopliasta, S.Yu. (2013). Rozvytok sensomotornoho rivnia movlennievo-rukhovoi orhanizatsii u ditei starshoho doshkilnoho viku zi stertoiu dyzartriieiu [Development of the sensorimotor level of speech-motor organization in older preschool children with erased dysarthria]. Lohopediia [Logopedia]. No. 4. pp. 43-49. [in Ukrainian].

7. Ribtsun, Yu.V. (2013). Do pytannia dyferentsijnoi diahnostyky dyslalii ta minimalnykh proiaviv dyzartrii [On the issue of differential diagnosis of dyslalia and minimal manifestations of dysarthria]. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova [Scientific Journal of M.P. Dragomanov NPU]. Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova. No. 21. pp. 226-230. [in Ukrainian].

8. Rudenko, N. & Perepechai, T. (2024). Osoblyvosti prosodychnoi storony movlennia u ditei z dyzartriieiu ta mozhlyvosti yii korektsii zasobamy lohorytmliky [Prosodic characteristics of speech in children with dysarthria and possibilities of its correction by means of logorhythmics]. Scientific Collection "InterConf". No. 192. pp. 62-66. [in Ukrainian].

9. Stakhova, L.L. & Cherniakova, M.A. (2016). Osoblyvosti formuvannia prosodychnykh komponentiv movlennia u ditei doshkilnoho viku zi stertoiu formoiu dyzartrii

[Features of formation of prosodic speech components in preschool children with erased dysarthria]. Suchasni problemy lohopedii ta reabilitatsii [Current problems of speech therapy and rehabilitation]. pp. 156-159. [in Ukrainian].

10. Tubychko, Yu.O. (2014). Kompleksna korektsiia porushen movlennievoho rozvytku v ditei starshoho doshkilnoho viku zi stertoiu formoiu dyzartrii [Complex correction of speech development disorders in older preschool children with erased dysarthria]. Aktualni pytannia korektsiinoi osvity [Current issues of correctional education]. No. 2. pp. 49-54. [in Ukrainian].

11. Shavkunenko, M.D. (2020). Korektsiia dyzartrychnykh rozladiv u ditei [Correction of dysarthric disorders in children]. Aktualni pytannia korektsiinoi ta inkliuzyvnoi osvity [Current issues of correctional and inclusive education]. Kharkiv: KhNPU. pp. 342-346. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 14.05.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.05.2026